

Warszawa, kwiecień 2024 r.

Jacek Kulbaka

Dr hab., prof. Akademii Pedagogiki Specjalnej

Im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

**Recenzja osiągnięć naukowych dr Doroty Grabowskiej-Pieńkosz
w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego
w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika**

Niniejsza recenzja została przygotowana stosownie do decyzji Rady Doskonałości Naukowej z dnia 13 lutego 2024 r., działającej na podstawie art. 221, ust. 4 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. Ustaw z 2023, poz. 742), powołującej mnie na recenzenta dorobku naukowego dr Doroty Grabowskiej-Pieńkosz, ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika (wniosek z 30 października 2023 r.). Komplet dokumentacji zawierającej wykaz osiągnięć naukowych dr D. Grabowskiej-Pieńkosz otrzymałem w połowie marca br.

Dokumentacja przekazana do recenzji przez dr D. Grabowską-Pieńkosz składa się z: autoreferatu (22 ss.), wykazu osiągnięć naukowych (lub artystycznych) stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny (13 ss.) oraz kserokopii 29 art. naukowych i rozdziałów w pracach zbiorowych opublikowanych przed i po uzyskaniu stopnia doktora nauk społecznych, czterech książek (w tym dwóch współautorskich), informacji dotyczących odbytych staży i stypendiów w instytucjach naukowych, grantów badawczych, a także nagród i wyróżnień przyznanych za osiągnięcia na niwie naukowej oraz informacje związane z działalnością organizacyjną, popularyzacją nauki i współpracą ze środowiskiem społecznym. Całość dokumentacji została starannie i czytelnie przygotowana.

Sylwetka naukowa

Habilitantka ukończyła studia magisterskie na kierunkach: pedagogicznym i historycznym. Tytuł magistra pedagogiki uzyskała na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaj Kopernika (UMK) w 2011 r. na podstawie pracy pt. *Koncepcja pedagogiki nacjonalistycznej Ernesta Kriecka (1882–1947)* - promotor prof. zw. dr hab. Władysława Szulakiewicz. Już w kolejnym roku uzyskała magisterium historii na Wydziale Nauk Historycznych (UMK) na podstawie pracy: *Profesorowie-historycy Uniwersytetu*

Warszawskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego i ich losy wojenne (promotor prof. zw. dr hab. Zofia Waszkiewicz). Zaledwie cztery lata później (2015 r.) uzyskała stopień doktora nauk społecznych na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Podstawą awansu była rozprawa pt.: *Nauczyciele szkół galicyjskich w literaturze pamiętnikarskiej. Studium z pedeutologii historycznej* (promotor prof. zw. dr hab. Władysława Szulakiewicz, recenzenci: prof. zw. dr hab. Stefania Walasek; dr hab. Witold Chmielewski, prof. AIK). Promocja doktorska skutkowała zatrudnieniem Kandydatki w charakterze adiunkta (od kwietnia 2016 r. do chwili obecnej) w Instytucie Nauk Pedagogicznych Wydziału Filozofii Nauk Społecznych UMK). Rozprawa doktorska Habilitantki została wysoko oceniona i uhonorowana specjalnym *Certyfikatem* przez władze dziekańskie Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK. Rektor UMK (prof. zw. dr hab. A. Tretyn) przyznał D. Grabowskiej-Pieńkosz indywidualną nagrodę „Za osiągnięcia uzyskane w dziedzinie naukowo-badawczej w 2015 roku”. Ponadto wspomniana rozprawa doktorska została nagrodzona w ogólnopolskim konkursie prac magisterskich i doktorskich (Nagroda im. Profesora Czesława Majora - edycja 2016). Warto także nadmienić, że Kandydatka otrzymała również I nagrodę za najlepszą pracę magisterską w konkursie Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK (2011 rok). Dokonania naukowe dr D. Grabowskiej – Pieńkosz zostały docenione także w 2019 r. (zespolowe wyróżnienie Rektora UMK).

Zainteresowania naukowe Habilitantki koncentrują się wokół kilku obszarów badawczych związanych z zagadnieniami: pedeutologii historycznej, historii myśli pedagogicznej, historii wychowania pojmowanej jako przedmiot badań i nauczania, biografistyki pedagogicznej, działalności towarzystw pedagogicznych na ziemiach polskich oraz źródeł z pogranicza historii wychowania i pedagogiki. Badania naukowe w tym dość szeroko pojętym obszarze nauk pedagogicznych i historycznych (szczególnie historii wychowania), choć niejednokrotnie zazębiających się tematycznie i metodologicznie, wymagają odpowiednich kwalifikacji i kompetencji badawczych. Posiadane przez Habilitantkę dyplomy z pedagogiki i historii bezsprzecznie ułatwiają jej eksploracje naukowe z zakresu sygnowanej problematyki i czynią je (o czym więcej w dalszej części) bardziej pogłębionymi i interesującymi.

Dr Grabowska-Pieńkosz od początku swojej drogi kształcenia oraz drogi zawodowej aktywnie angażuje się w **działalność organizacyjną** na rzecz swojej Alma Mater. Od 2011 r. do chwili obecnej sprawuje nadzór na działalnością Sekcji Historii Wychowania Studenckiego Koła Naukowego Pedagogów UMK. Sprawowała również zadania opiekuna praktyk na kierunku pedagogika. Była współorganizatorką konferencji naukowych (przed doktoratem 5. i

po doktoracie 3.). Tematyka owych konferencji po 2016 r. obejmowała: *Nauczyciele. Zasługi – Niedocenieni – Zapamiętani* (2017); *Pamięć w pedagogice* (2016); *Polska myśl pedagogiczna II połowy XX wieku i początków XXI wieku. Stan badań – kierunki poszukiwań – projekty badawcze* (symposium z 2016 r.). Ponadto uczestniczyła w 37. konferencjach naukowych (w tym 18 po uzyskaniu doktoratu). Szczegółowy wykaz tematyki tych konferencji odnajdujemy w przesłanej dokumentacji (s. 6-9 *Wykazu osiągnięć naukowych...*). Referaty wygłoszone podczas konferencji przez Habilitantkę zostały poddane procesowi recenzyjnemu i ukazały się drukiem w formie artykułów i rozdziałów w pracach zbiorowych. Należy podkreślić, że gros tekstów dotyczy problematyki pamiętnikarskiej, co ma bezsprzecznie związek z zainteresowaniami i badaniami prowadzonymi przez dr Grabowską-Pieńkosz w okresie przed i po uzyskaniu doktoratu. Przedmiotem peregrynacji naukowych Kandydatki ostatnich lat są badania związane z biografistyką pedagogiczną (ref.: *Twórcy polskiej myśli pedagogicznej w projektach naukowych toruńskich historyków wychowania ; Poglądy Natalii Cicimirskiej (1881-1959) w zakresie wychowania przedszkolnego w II Rzeczypospolitej; Koncepcja „wychowania publicznego narodu” Jana Kordeckiego (1884-1967); W obronie pragmatyki zawodowej nauczycieli w II Rzeczypospolitej. Projekt reform Jana Kordeckiego (1884-1967); Historia wychowania w twórczości i działalności dydaktycznej Jadwigi Lechickiej (1895-1965) w okresie toruńskim; W kręgu Korczaka. Ida Merzan (1907-1987) jako współpracowniczka i działaczka ruchu korczakowskiego*) a także problematyka ogniskująca wokół współczesnych tendencji w obszarze historii wychowania, traktowanej jako przedmiot badań i nauczania w programach akademickich.

Bezsprzecznie najistotniejszym kierunkiem badań inicjowanych przez Kandydatkę w okresie podoktorskim stała się działalność galicyjskiego Towarzystwa Pedagogicznego, któremu poświęcono 5-6 osobnych tekstów. Badania nad pracami wspomnianego Towarzystwa stały się osnową dla osobnej (zwartej) publikacji stanowiącej główne osiągnięcie naukowe: *Towarzystwo Pedagogiczne (1868-1921). Założenia ideowe – przemiany organizacyjne i programowe – główne kierunki prac oświatowych* z 2023 r. (o czym w osobnej partii tekstu).

Habilitantka w okresie przed uzyskaniem doktoratu uzyskała cztery **granty naukowe** na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK, które w zdecydowanej mierze zostały sfinalizowane w postaci osobnych publikacji naukowych, w tym: *Zapisani w pamięci. Nauczyciele zaboru austriackiego w literaturze pamiętnikarskiej*, Wyd. Naukowe UMK, Toruń 2016. Ponadto zajmowała się koordynacją projektu uczelnianego we współpracy z UAM w Poznaniu (2013-2014) dotyczącego różnych obszarów aktywności zawodowej kobiet (kobiety w szkolnictwie, wybory zawodowe kobiet w okresie wczesnej dorosłości, doświadczenia zawodowe

dyrektorem w środowiskach wiejskich i inne). Dowodami świadczącymi o kompetencjach oraz woli i umiejętności pozyskiwania grantów naukowych są kolejne dokonania Kandydatki, która w 2016 r. objęła kierownictwo projektu pt.: *Wkład Towarzystwa Pedagogicznego w popularyzację myśli pedagogicznej w latach 1868-1918*). W 2017 r. uzyskała grant naukowy: *Działalność Towarzystwa Pedagogicznego w zakresie obrony interesów społeczno-zawodowych nauczycieli*. W 2018 r. kierowała projektem: *Idea wychowania narodowo-obywatelskiego w poglądach członków Towarzystwa Pedagogicznego (1968-1921)*. W ostatnich latach Habilitantka uczestniczyła kilkakrotnie w pracach zespołów badawczych, jako współpracownik i wykonawca merytoryczny (w grantie naukowym): *Edukacja, oświata i wychowanie w kształtowaniu polskiej nowoczesności i niepodległości w latach 1905-1918* – kierowanym przez dr hab. Anetę Bołdyrew, prof. UŁ. (program Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki na lata 2018-2023). O zaangażowaniu dr D. Grabowskiej-Pieńkosz w przygotowanie projektów badawczych świadczą także, choć ostatecznie odrzucone, wnioski kierowane do Narodowego Centrum Nauki w ramach programów Miniatura 2, Miniatura 3 oraz Sonata 15.

Realizując swoje plany naukowe i prace badawcze Habilitantka przebywała na **wyjeździe studyjnym** w Wilnie (2017), gdzie prowadziła kwerendy archiwalne w Litewskim Centralnym Państwowym Archiwum oraz w Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym w Wilnie. Dzięki stypendium Fundacji Lanckorońskich i Fundacji z Brzezia Lanckorońskich odbyła staż naukowy we Lwowie pod opieką prof. dr hab. Oksany Melanchuk-Rybak. Czas spędzony w Ukrainie przeznaczyła przede wszystkim na eksploracje archiwalne w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy oraz w Archiwum Państwowym we Lwowie.

Znaczący jest także Jej wkład w **popularyzację nauki** poza własną Uczelnią. Egzemplifikacją tego było zaangażowanie w cykliczne imprezy związane z Toruńskim Festiwałem Nauki i Sztuki (od 2013 r.), współpraca w zakresie spotkań tematycznych pt. *Dzieje pedagogiki toruńskiej* na Wydziale Nauk Pedagogicznych (upowszechnienie osiągnięć naukowych i serii naukowych) w latach 2017-2019, w konkursy dla uczniów szkół średnich pod patronatem Rektora UMK i kujawsko-pomorskiego kuratora oświaty (lata 2018-2019), aktywizacja studentów pedagogiki w środowisku toruńskich przedszkoli i szkół podstawowych (tzw. *Dzień edukacji przez zabawę*) w Instytucie Nauk Pedagogicznych WFiNS UMK (trzy edycje) oraz działania na rzecz upowszechnienia wiedzy związanej z dziedzictwem kulturowym Torunia wśród uczniów szkół podstawowych przy współpracy z Kujawsko-Pomorskim Ośrodkiem Wspierania Inicjatyw Pozarządowych. Ponadto brała udział w pracach

Komisji ds. Kształcenia na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK w latach 2016–2019 oraz prace w Zespole ds. Programu Kształcenia na kierunku Pedagogika na Wydziale Filozofii i Nauk Społecznych UMK (od 2020 r. do chwili obecnej). W ostatnim czasie, od roku akademickiego 2023/2024, pełni funkcję opiekuna praktyk na kierunku pedagogicznym (studia I stopnia w specjalności opiekuńczo-wychowawczej).

Habilitantka, w ramach **pensum dydaktycznego** w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika prowadzi zajęcia na kierunkach: pedagogika, pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, praca socjalna oraz innych na kierunkach w ramach przygotowania zawodowego nauczycieli. Prowadzi, bądź prowadziła, wykłady oraz ćwiczenia i konwersatoria z zakresu: historii wychowania, badań historycznych w pedagogice, historii pracy socjalnej, pedeutologii, teorii wychowania, pedagogiki zabawy i pedagogiki. Prócz tego, co jest bardzo istotne w konstytuowaniu się własnej pracy naukowo-badawczej, prowadzi proseminaria oraz seminaaria dyplomowe, których tematyka dotyczy historii myśli pedagogicznej, dziejów instytucji i organizacji społeczno-oświatowych. W latach 2016–2020 realizowała przedmiot fakultatywny pt. *Zabawy i zabawki w edukacji dzieci* na Wydziale Nauk Pedagogicznych. Od 2022 r. prowadzi też wykład ogólnouniwersytecki pt. *Opieka i wychowanie dziecka na przestrzeni dziejów*, co też należałoby odczytywać jako dowód pożądaných (i uznawanych) w środowisku uczelnianym kompetencji merytorycznych i dydaktycznych Habilitantki.

W międzyczasie dr Grabowska-Pieńkosz podnosiła swoje **kwalifikacje zawodowe**: (w 2018 r. uczestniczyła w szkoleniach w ramach projektu pt. *Podniesienie kompetencji kadry dydaktycznej UMK* w module II. *Działania w zakresie kompetencji dotyczących innowacyjnych umiejętności dydaktycznych*, w wymiarze 90 godzin (tematyka: *Innowacyjne metody dydaktyczne* – 30h; *Design thinking* – 30h; *Nauczanie z wykorzystaniem gier edukacyjnych* – 30h). Ponadto uczestniczyła w szkoleniach w ramach projektu pt. *Doskonałość dydaktyczna uczelni* na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika dotyczących m.in. możliwości i reguł wnioskowania o granty zewnętrzne NCN i NCBiR oraz inne konkursy oraz oprogramowań do analizy danych jakościowych.

Od 2013 r. Habilitantka jest zaangażowana w prace **Stowarzyszenia Absolwentów** UMK. Jest członkiem Zarządu Stowarzyszenia Absolwentów UMK w kadencjach, począwszy od 2013 r. do chwili obecnej. Przygotowywała zjazdy Absolwentów, opracowała *Statut* i koordynowała 4.z projektami, zrealizowanymi w formie szkoleń. Samodzielnie przygotowała różnorodne wnioski, zajmowała się dokumentacją oraz przygotowywała sprawozdania merytoryczne i finansowe do Urzędu Miasta Torunia. Wśród owych wniosków znalazły się projekty: *Senior na rynku usług prawnych i finansowych – możliwości i zagrożenia* –

zrealizowany w okresie 3 kwietnia–31 lipca 2018 przez Stowarzyszenie Absolwentów UMK; *Poznaj komputerowy świat!* Zajęcia informatyczne dla seniorów zrealizowany w okresie; *Bezpieczne jutro - edukacja prawna seniorów*; *Senior e-samodzielny - warsztaty informatyczne dla osób w wieku emerytalnym*. Informacje na ten temat odnajdziemy w: „Biuletynie Absolwent” z 2016, (s. 23-24 oraz 2018, s. 23-24). W ramach aktywności związanej ze Stowarzyszeniem Absolwentów dr Grabowska-Pieńkosz brała udział w projektach, które jakkolwiek nie uzyskały ostatecznie wsparcia to mimo wszystko zasługują na odnotowanie. Pierwszy (z 2016r.) pt. *Patriotyzm jutra* koordynowany był przez Muzeum Historii Polski w Warszawie. Drugi (2019 r.) związany był z Programem Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030. (jako: *Wsparcie działań misyjnych i rozwoju instytucjonalnego – Edycja 2019*). Z radością należy przyjąć zapowiedź o przygotowaniach Habilitantki do opracowania monografii na temat Stowarzyszenia Absolwentów UMK (jubileusz działalności w okresie od 1995 do 2025r.).

Ocena osiągnięć naukowych

Jak zaznaczono w *Autoreferacie* główne obszary aktywności naukowej dr D. Grabowskiej-Pieńkosz skoncentrowane są w obszarze pedeutologii, historii myśli pedagogicznej, biografistyki pedagogicznej, obejmują kwestie źródłowe w badaniach historyczno-oświatowych a w ostatnich latach także problemy związane z działalnością towarzystw pedagogicznych oraz historii wychowania, jako subdyscypliny pedagogiki. Dokonania naukowe zostały zaprezentowane przez Habilitantkę w tym właśnie kluczu. Wydaje się, że można by je także przeanalizować z punktu widzenia Jej zainteresowań i efektów naukowych sprzed i po uzyskaniu doktoratu. Z załączone *Wykazu osiągnięć (...)* wynika niezbiecie, że pierwsze teksty naukowe, i to zarówno artykuły i rozdziały w pracach zbiorowych publikowane od 2013 r., dotyczyły przede wszystkim problematyki związanej z literaturą pamiętnikarską (3 z 4 tekstów w pracach redagowanych). Czwarty tekst traktował o poj. autorytetu w źródłach autobiograficznych. Teksty te stanowiły pokłosie udziału ówczesnej Magistrantki w konferencjach zorganizowanych przez ośrodki naukowe z Łodzi, Torunia i Lublina. Lektura owych tekstów pozwala na stwierdzenie, że były one opracowane na bazie reprezentatywnej polskojęzycznej literatury naukowej, w tym głównie opracowań z zakresu pedagogiki i historii edukacji. Ponadto, niejako u zarania swej działalności naukowej, Autorka dokładała starań o to, aby przeprowadzone analizy były logiczne, a także co ważne pozbawione uproszczeń interpretacyjnych, które niejednokrotnie są cechą młodych badaczy. Warto podkreślić, że zastosowano w nich niejednokrotnie rozbudowane przypisy wskazujące na rzetelność prowadzonych analiz z pogranicza pedagogiki, historii, psychologii, socjologii i

innych nauk. Z kolei art. naukowe z lat 2013-2023 ukazały się w wydawnictwie akademickim UMK („Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika”: z. 421, 2013, s. 51-65 ; z. 422, 2014, s. 99-115) oraz w „Biuletynie Historii Wychowania” (2014, s. 177-189). Elementem spajającym (tematycznie) te teksty jest swoisty fenomen „pamięci” analizowany z perspektywy relacji i wspomnień nauczycieli i uczniów zaboru austriackiego oraz wybitnych uczonych akademickich (Antoniego Danysza i Kazimierza Twardowskiego). Należy wyraźnie zaznaczyć, że przygotowane wówczas teksty wskazują na umiejętne operowanie materiałem badawczym, formułowanie własnych (trafnych) analiz i wniosków opartych na ustaleniach naukowych uczonych (pedagogów, historyków wychowania, socjologów). Przedmiotem analiz czyniono w owym czasie, skądinąd niełatwe do deskrypcji i eksplikacji, poj.: „tradycji”, „obyczajów”, „mistrzostwa pedagogicznego” przy uwidaczniającym się „zacięciu” Habilitantki do wykorzystania materiału zawartego w źródłach pamiętnikarskich. W latach 2012-2015 dr Grabowska-Pieńkosz przygotowała ponadto siedem recenzji dot. badań związanych z sieroctwem, czytelnictwem w Drugiej Rzeczypospolitej, biografistyką pedagogiczną, wizerunkiem nauczycielstwa w Królestwie Polskim oraz życiem codziennym na przełomie XIX/XX w. Sprawozdania odnosiły się do konferencji naukowych, sympozjów, zjazdów historyków wychowania i kongresów, etc.

Wyraźną cezurę w pracy naukowej stanowi autorska monografia z 2016 r. pt.: *Zapisani w pamięci. Nauczyciele zaboru austriackiego w literaturze pamiętnikarskiej* (Wyd. Naukowe UMK, 2016, ss. 382). Opracowanie to, powstałe na gruncie doktoratu (promotor W. Szulakiewicz; recenzował prof. W. Jamrozek), miało stanowić - zgodnie z przesłaniem Habilitantki - pewne uzupełnienie problematyki pedeutologicznej, ukazanej w świetle egodokumentów. W ocenie Kandydatki literatura pamiętnikarska stwarzała możliwość odsłonięcia nowych, nie zawsze znanych czy wyeksponowanych problemów w piśmiennictwie naukowym, związanych z szeroko pojętym obrazem szkolnictwa galicyjskiego drugiej poł. XIX w. i pocz. XX w. Zadanie to przeprowadzono z pełnym powodzeniem. Praca, złożona V rozdziałów (1. *Literatura pamiętnikarska jako źródło w badaniach historii edukacji*; 2. *Źródła pamiętnikarskie dokumentujące oświatę galicyjską*; 3. *W kręgu postaw nauczycielskich*; 4. *Nauczyciel a proces nauczania i wychowania*; 5. *Pedagog w środowisku szkolnym i pozaszkolnym* ; plus Aneksy), powstała na bogatym materiale źródeł rękopiśmiennych pozyskanych z Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Wyzyskano także bogaty materiał czerpany ze źródeł drukowanych, licznych opracowań naukowych oraz ze słowników i

encyklopedii. Literaturze pamiętnikarskiej, pojmowanej jako źródło w badaniach z zakresu historii edukacji (definicje, okoliczności powstania, metody opracowania egodokumentów) oraz motywom, rodzajom literatury pamiętnikarskiej poświęcono dwa obszernie rozdziały (łącznie 130 ss.), które stanowią doskonałe wprowadzenie w dalsze partie opracowania. Należy podkreślić, że Habilitantka dowiodła gruntownej znajomości literatury naukowej związanej z przedmiotem jej badań. Wątpliwości nie budzą zastosowane w pracy techniki i metody badawcze. W pracy poczyniono precyzyjne wyjaśnienia związane z poj.: literatury pamiętnikarskiej, źródeł pamiętnikarskich, dzienników, wspomnień, listów, autobiografii, pamiętników, dokumentów pamiętnikarskich, korespondencji, diariuszy. Analizy przeprowadzone przez Autorkę są obiektywne, opierają się na rozumieniu i umiejętnej interpretacji często złożonych zjawisk społecznych, ekonomicznych, kulturowych i edukacyjnych. Słusznie skonstatowano (*Zakończenie*), iż opracowanie pozwoliło na „szersze spojrzenie na zagadnienia dotyczące działalności pedagogów w zmieniających się warunkach społecznych, ekonomicznych, a przede wszystkim politycznych w zaborze austriackim”. Zasadne są również uwagi, że praca może stanowić przyczynek do dalszych badań w aspekcie kształtowania się inteligencji, badań pedeutologicznych czy też porównawczych (Galicja-Królestwo Polskie- ziemie zaboru pruskiego). W pewnej mierze zadania tego podjął się nie wskazany w pracy Czesław Galek, który w 2012 r. wydał książkę pt.: *Szkoła i nauczyciel w II połowie XIX wieku na północno-wschodnich terenach monarchii Austro-Węgierskiej w polskiej literaturze pamiętnikarskiej i beletrystycznej* (Zamość 2012, ss. 295). Spod jego pióra wyszła także książka: *Obraz szkoły w II połowie XIX wieku w zaborze rosyjskim w świetle pamiętników i literatury pięknej* (Zamość, 2015, ss. 405) oraz opracowanie pt.: *Szkoła polska w drugiej połowie XIX wieku w zaborze pruskim w świetle pamiętników i literatury pięknej* (Zamość, 2016, ss. 270). Podczas lektury książki dostrzeżono błędy o char. literówek (s. 186 „szkoły styjeńskiej”, s. 268 „Michałowi Boguckimu”). Na s. 169 mowa jest o Stanisławie Szczepańskim (powinno być Szczepanowskim), zaś na s. 229 czytamy, że w zaborze austriackim obowiązywały podręczniki niemieckie (chodzi raczej o niemieckojęzyczne). Bezspornie dopełnieniem tego cennego opracowania były kolejne teksty wydane przez Habilitantkę w 2016 r.: *Nauczyciele zaboru austriackiego w literaturze pamiętnikarskiej*, w: *Umieszczeni w przeszłości. Pamięć w naukach pedagogicznych*, red. W. Szulakiewicz, UMK, s. 63-69) oraz *Emocje w pracy nauczyciela w świetle źródeł pamiętnikarskich*, „Kultura i Wychowanie”, 2017, nr 12, s. 165-178; a także tekst: *Aktywność patriotyczna nauczycieli z zaboru austriackiego w świetle źródeł pamiętnikarskich*, w: *Modernizacja-Polskość- Trwanie. Społeczne, kulturowe i*

polityczne aspekty aktywności Polaków na przełomie XIX i XX wieku, red. S. Wierchosławski, UMK, 2015). Ten obszar działalności naukowej zaliczyła Autorka do pedeutologii historycznej.

Kolejny obszar badawczy Habilitantki związany jest z **historią myśli pedagogicznej** na ziemiach polskich drugiej połowy XIX do połowy XX wieku. W 2019 r. ukazała się, zrecenzowana przez prof. S. Walasek oraz dr hab. J. Sosnowską monografia naukowa: *Z myślą o Niepodległej. Polska myśl pedagogiczna przełomu XIX i XX wieku i okresu międzywojennego*, Wyd. UMK, ss. 217, współ. W. Szulakiewicz, J. Falkowska). Jak pisze dr Grabowska-Pieńkosz przygotowanie tej książki wynikało z potrzeby zaprezentowania zasług ważnych przedstawicieli tych subdyscyplin pedagogicznych, którzy swoją twórczością i działalnością przyczynili się do odbudowy niepodległego państwa polskiego. Habilitantka przedstawiła sylwetkę Natalii Cicimirskiej oraz Stefanii Marciszewskiej-Posadzowej i ich wkład w rozwój teorii i praktyki wychowania przedszkolnego. W osobnym rozdziale zaprezentowała dokonania pedagoga, polityka i działacza społeczno-oświatowego Jana Korneckiego, działającego na rzecz uregulowania stosunków służbowych nauczycieli (tzw. pragmatyka nauczycielska). Biogramy opracowano drobiazgowo w świetle literatury przedmiotu oraz źródeł drukowanych. Czytelnik odnajdzie tu szczegółowe zestawienia bibliograficzne dotyczące działalności opisywanych osób. Postać Korneckiego została zaprezentowana także w artykule *Koncepcja „wychowania publicznego narodu” Jana Korneckiego (1884–1967)*, w: *Sto lat polskiej oświaty (1918–2018)*, red. H. Markiewiczowa, I. Czarnecka, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2019, s. 331–344). Bardzo interesujący jest także tekst dotyczący ideologii narodowego socjalizmu i działań niemieckiego okupanta względem inteligencji polskiej w czasie II wojny światowej; art. *Polityka Trzeciej Rzeszy wobec polskiej inteligencji z Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „*Studia Historyczne*” 2015, z. 4, s. 497–513.

Równie ważny obszar zainteresowań naukowych dr D. Grabowskiej-Pieńkosz dotyczy **polskiej historii wychowania**. Zaprezentowanie tej tematyki rzeczywiście jest w pełni zasadne i wymaga stałych, niekiedy retrospektywnych i pogłębionych analiz ukazujących przeszłość, stan obecny oraz ewolucję tej subdyscypliny badawczej. Problematykę dotyczącą historii wychowania przedstawiono w odniesieniu do rozwoju tej dyscypliny naukowej na macierzystym - toruńskim Uniwersytecie. Efektem prowadzonych dociekań badawczych w tym obszarze jest książka pt. *Historia wychowania na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika*, Fundacja Societas et Ius, Toruń 2018, ss. 154. (współautor J. Falkowska, rec. dr hab. Iwonna Michalska, prof. UŁ). Wkład Habilitantki w przygotowanie tej publikacji polegał na prac. Rozdz. I. - *Historia oświaty i wychowania na Wydziale Humanistycznym UMK (Zakład Historii*

i Teorii Wychowania; Zakład Historii Oświaty i Wychowania; Zakład Historii Wychowania i Myśli Społecznej; Zakład Historii Edukacji). Ponadto spod pióra Kandydatki wyszły partie opracowania związane z działalnością historyków wychowania w strukturach Wydziału Nauk pedagogicznych UMK (R.2, podr. 1,3) oraz fragmenty cz. 3. związane ze wspomnieniami naukowców (przeprowadzono wywiady z prof. Wojdyło i prof. Strzeleckim). Przygotowanie tej części materiału wymagało przeprowadzenia kwerendy archiwalnej w UMK, co znajduje odzwierciedlenie w rozbudowanych przypisach. W tym obszarze zainteresowań mieszczą się ponadto art.: *Historia wychowania w twórczości i działalności dydaktycznej Jadwigi Lechickiej (1895-1965) w okresie toruńskim*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, 2022, nr 3–4, s. 55–74; *Myśl pedagogiczna w badaniach naukowych toruńskich historyków wychowania*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2017, z. 33, s. 27–46 (współautor J. Falkowska). W art. dot. *Myśli pedagogicznej (...)* Habilitantka zajęła się opracowaniem początków badań nad myślą pedagogiczną oraz tematyką społecznej myśli wychowania w latach 1991-2000. Za wartościowe należałoby uznać przybliżenie problematyki dotyczącej nauczania historii wychowania w programach studiów akademickich współczesnych i przyszłych pedagogów. Kwestie te poruszono w tekstach: *Współczesne tendencje w nauczaniu historii wychowania w wybranych ośrodkach akademickich*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2020/2, vol. 23, s. 95–109 (współautor J. Falkowska), w których Habilitantka zajęła się merytorycznymi treściami w nauczaniu historii wychowania i przyczynami ograniczania (co uwidacznia się w ostatnich latach) treści stricte historycznych w programach nauczania na kierunkach pedagogicznych. Z powyższą tematyką koresponduje tekst pt.: *Historia wychowania jako przedmiot edukacji pedagogów*, w: *Historia wychowania u progu XXI wieku. Potrzeby badań naukowych i edukacyjnych*, red. K. Dormus, A. Meissner, R. Ślęczka, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków 2023 (przyjęty do druku (współautor J. Falkowska). Przybliżono w nim rolę historii wychowania w kształtowaniu kultury pedagogicznej nauczycieli, usytuowania historii wychowania w programach kształcenia pedagogicznego oraz omówiono metody edukacji historycznej i zakres wykorzystywanej literatury naukowej na studiach pedagogicznych w różnych ośrodkach akademickich w Polsce.

Istotny obszar peregrynacji naukowych Kandydatki dotyczy **biografistyki edukacyjnej**. Jak pisze p. Doktor podjęcie tej problematyki wiązało się z potrzebą przeniesienia rozważań nad edukacją z „podejścia strukturalno-funkcjonalnego na płaszczyznę mikrospołeczną”. Efektem prowadzonych badań są teksty: *Biografia pedagogiczna Mieczysława Opałka w literaturze pamiętnikarskiej*, w: *Biografie pedagogiczne-konteksty*

źródłowe, red. W. Szulakiewicz, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2015, s. 137–154; *Ernest Kriek jako główny przedstawiciel wychowania nacjonalistycznego*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2016, z. 3, s. 129–146; *Miejsca i osoby w „pamięci” Stanisława Pigionia i ich wpływ na zainteresowania literackie Uczzonego*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2014, z. 30, s. 99–114.

W ostatnim czasie są to także opracowania naukowe zamieszczone w słownikach i encyklopediach. Zostały one opracowane w ramach grantu naukowego pt. *Edukacja, oświata i wychowanie w kształtowaniu polskiej nowoczesności i niepodległości w latach 1905–1918*. Końcowy efekt doprowadził do opracowania 15 biogramów działaczek i działaczy społeczno-oświatowych: Jadwigi Dziubińskiej, Kazimierza Elwertowskiego, Zygmunta Gąsiorowskiego, Maksymiliana Maurycego Heilperna (współautor tekstu A. Bołdyrew), Kazimierza Jeżewskiego, Stanisława Karpowicza, Emiliana Konopczyńskiego, Stefanii Marciszewskiej-Posadzowej, Heleny Prawdzic-Kuczalskiej, Stanisławy Pisarzewskiej, Marii Jadwigi Reutt, Zofii Rudoszańskiej-Iwaszkiewiczowej, Felicji Włodzimierzy Rymarkiewiczowej, Pawła Sosnowskiego, Wandy Szczawińskiej. Zamieszczono je w publikacji pt. *Działaczki i działacze oświatowi w Królestwie Polskim u progu niepodległości. Słownik biograficzny*, t. 1: A–K, t. 2: L–Ż, red. A. Bołdyrew, A. Wałęga, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2023 (t. , s. 228-233; 304-307; 345-346; 355-357; 386-387; 458-459; t. 2, s. 81-82; 232-233; 298-299; 315-316; 329-330; 378-380; 415-417).

W działalności naukowej Habilitantki kluczowe miejsce zajmują **źródła w badaniach historyczno-oświatowych**. Ta problematyka stała się podstawą przygotowania rozprawy doktorskiej a następnie zaowocowała, wspomnianym wcześniej opracowaniem: *Zapisani w pamięci. Nauczyciele zaboru austriackiego w literaturze pamiętnikarskiej*, (2016). Wyniki badań nad literaturą pamiętnikarską zawarto również w artykule z 2015 r.: *Wartość literatury pamiętnikarskiej w badaniach pedeutologii historycznej*, w: *Badania historyczne w pedagogice. Konteksty źródłowe*, red. W. Szulakiewicz, Toruń 2015, s. 53–76. W ostatnich latach Habilitantka przystąpiła do współpracy w ramach zespołów naukowych zajmujących się przygotowaniem edycji materiałów źródłowych. Tematyka badawcza jednego z nich dotyczy: *Edukacji, oświaty, opieki i wychowania w procesie modernizacji społecznej w Królestwie Polskim i na Kresach w zaborze rosyjskim. Wybór publicystyki społecznej z lat 1905–1918*, t. II: 1914–1918, red. A. Bołdyrew, J. Falkowska, D. Grabowska-Pieńkosz, Piotrków Trybunalski 2023 (w druku). Habilitantka opracowała naukowo (edycja tekstu, przypisy, indeks) 30 tekstów źródłowych zaczerpniętych z czasopism naukowych, głównie z lat I wojny światowej.

Ponadto poddała opracowaniu dwa czasopisma („Dzwonek Częstochowski” i „Gazeta Świąteczna”) sporządzając do nich opisy bibliograficzne i adnotacje (bibliografia adnotowana), które znajdują się w publikacji naukowej pt. *Edukacja i wychowanie dzieci i młodzieży w czasopiśmiennictwie społeczno-kulturalnym Królestwa Polskiego w latach 1905–1918. Bibliografia adnotowana*, cz. I, red. R. Bednarz-Grzybek, A. Bołdyrew, M. M. Kacprzak, Łódź 2023, s. 453–464.).

Problematyka źródeł w badaniach historyczno-pedagogicznych stanowi w moim przekonaniu kluczowy, a przy tym jakże istotny z punktu widzenia badacza dziejów oświaty, kierunek poszukiwań badawczych w piśmiennictwie naukowym dr E. Grabowskiej-Pieńkosz. Początek tej drogi zaczyna się zdaje się w 2016 r. kiedy powstał tekst pt.: *Czasopisma pedagogiczne w Wydawnictwie Naukowym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika*, w: Oświatowe i edukacyjne aspekty działalności wydawniczej w XX i pierwszych lat XXI wieku, (red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2016, s. 291–230.)

Charakterystyka głównego osiągnięcia

W 2023 r., nakładem Wyd. Naukowego UMK ukazała się książka: *Towarzystwo Pedagogiczne (1868-1921). Założenia ideowe-przemiany organizacyjne i programowe-główne kierunki prac oświatowych*. Książka ta, stanowiące bezsprzecznie jak dotąd najważniejsze osiągnięcie naukowe Habilitantki, jest pracą obszerną liczącą blisko 500 stron druku. Praca, poza Wstępem, Zakończeniem, Bibliografią, Aneksami i Indekssem osobowym składa się z VI rozdziałów zatytułowanych: *Powstanie, struktura rozwoju Towarzystwa Pedagogicznego* (R.1, s. 20-73); *Prezysi i zasłużeni członkowie organizacji* (R.2, s.74-110); *Prace Towarzystwa Pedagogicznego na rzecz rozwoju szkolnictwa* (R. 3, s. 111-183); *Towarzystwo Pedagogiczne w obronie interesów zawodowych nauczycieli* (R.4., s. 184-271); *Działalność Towarzystwa Pedagogicznego w zakresie popularyzacji nauki* (R. 5., s. 271-325); *Zaangażowanie w rozwój pozaszkolnych form aktywności dzieci* (R. 6., s. 326-372). Według Kandydatki „Zaprezentowanie działalności Towarzystwa Pedagogicznego wynikało z konieczności uzupełnienia istotnych braków w polskiej historiografii XIX i początków XX wieku”. (*Wstęp*, s. 9). Autorka założyła, że stan badań w zakresie ruchu nauczycielskiego i działalności towarzystw pedagogicznych – szczególnie w nawiązaniu do prac Towarzystwa – nie odzwierciedla całego spectrum zrealizowanych inicjatyw i osiągnięć tej organizacji. Zamierzeniem Autorki stało się nie tylko wypełnienie swoistej luki oraz zadanie kłamu opiniom, jakoby Towarzystwo było organizacją marginalną, nie odgrywającą znaczącej roli na tle innych organizacji w zaborze austriackim. Zamysł pracy, konstrukcję poszczególnych jej partii, należy uznać za uzasadniony. Autorka we *Wstępie* bardzo drobiazgowo przedstawiła stan

badan w aspekcie omawianej problematyki. I choć nie pokusiła się na osobny rozdział metodologiczny to sformułowała szereg zasadnych i interesujących pytań badawczych, które znalazły rozwinięcie w dalszych części pracy. To, że Autorka posiada odpowiednie kompetencje i kwalifikacje oraz warsztat naukowy, pozwalający na samodzielne prowadzenie badań naukowych, dowiodła już na łamach wcześniejszych opracowań a w szczególności na łamach książki z 2016 r.

Ostatnie opracowanie zostało przygotowane na fundamencie bardzo bogatej literatury przedmiotu (prac zwartych, słowników, encyklopedii). Jej trzon stanowi materiał źródłowy zaczerpnięty z archiwów a także źródła drukowane (wydawnictwa urzędowe, sprawozdania, książki pamiątkowe i jubileuszowe, pamiętniki, wspomnienia i inne). Kwerendy archiwalne przeprowadzono w kraju i zagranicą w Centralnym Państwowym Archiwum Ukrainy we Lwowie (CDIAL) /Akta Rady Szkolnej Krajowej z lat 1867-1918 w szczególności dot. „Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego we Lwowie”/. W mniejszym zakresie przydatne okazały się materiały - o czym częściowo wcześniej już wspomniałem - z Państwowego Archiwum Historycznego i Litewskiego Państwowego Centralnego Archiwum w Wilnie. Trzeba wspomnieć, że wyjazdy zagraniczne zostały zrealizowane (Lwów 2019; Wilno 2023) za sprawą wsparcia stypendialnego Fundacji Lanckorońskich i Fundacji z Brzezia Lanckorońskich przyznanego przez Polską Akademię Umiejętności. Z polskich zasobów szczególnie przydatne okazały się rękopisy pozyskane z Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie oraz z Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (wsparcie grantowe przyznane przez Wydział Nauk Pedagogicznych UMK).

Habilitantka wykorzystała także liczne wspomnienia działaczy Towarzystwa (m.in. Trzaskowskiego, Baranowskiego, Gertsmana, Falkiewicza, Brzezińskiego), uwzględniła zawartość „Szkoły”- oficjalnego organu prasowego Towarzystwa a także inne czasopisma z epoki, takie jak: „Muzeum”, „Biblioteka Warszawska”, „Rocznik Pedagogiczny”, „Ateneum”, „Przegląd Lwowski”, „Gazeta Narodowa”.

Książka jest konstruktem przemyślanym do którego Habilitantka przygotowywała się przez kilka ostatnich lat. Świadczą o tym (m.in.) inne, przyczynkarskie publikacje z lat 2017-2023 pt.: *Problematyka edukacyjna dziecka w programie działalności Towarzystwa Pedagogicznego*, w: *Dziecko w historii...*, s. 47-60; *W obronie kształcenia nauczycieli. Postulaty członków Towarzystwa Pedagogicznego*, w: *Nauczyciele Zasłużeni-niedocenieni-zapamiętani...*, s. 257-275; *Obraz działalności Towarzystwa Pedagogicznego na łamach wybranych czasopism pedagogicznych w latach 1868-1919*, w: *Zachować dla przyszłości...*, s. 85-96; *Towarzystwo Pedagogiczne (1868-1906) wobec edukacji kobiet w zaborze austriackim*, w: „Przegląd

Historyczno-Oświatowy”, nr 1-2, 2019, s. 101-114). Jakkolwiek w opracowaniu książkowym odnajdujemy niekiedy podobne partie tekstu pochodzące z poprzednich publikacji to są one fragmentaryczne i nie noszą cech autoplagiatu.

Opracowanie poświęcone historii Towarzystwa Pedagogicznego na przestrzeni ponad 50. letniej działalności jest opracowaniem cennym, wnoszącym wymierny wkład w polską historiografię pedagogiczną. Autorka udowodniła w swej pracy, że lwowskie stowarzyszenie wykazało aktywność na wielu obszarach a w szczególności przysłużyło się na płaszczyźnie reorganizacji szkolnictwa elementarnego, poprawy statusu zawodowego i materialnego nauczycieli galicyjskich, działań na rzecz edukacji i emancypacji kobiet, w aspekcie szeroko pojętej popularyzacji nauki (odczyty, wykłady, wydawnictwa), w rozwoju pozaszkolnych form aktywności (kolonie letnie, korpusy wakacyjne, wystawy szkolne). Książkę, napisaną przejrzystym językiem, opatrzoną licznymi, niejednokrotnie rozbudowanymi przypisami, czyta się z przyjemnością. Jej adresatem mogą być nie tylko pedagodzy i historycy wychowania lecz jednakowoż historycy zajmujący się historią społeczną i polityczną oraz literaturoznawcyw. Czytelnik odnajdzie w niej szereg drobiazgowych informacji związanych z biogramami poszczególnych osób, pragmatyką szkolną, programami i metodami kształcenia, współpracą ze środowiskiem lokalnym oraz organami sprawującymi nadzór nad edukacją, polityką edukacyjną państwa austriackiego i Rady Szkolnej Krajowej, życiem codziennym nauczycieli, czasopiśmiennictwem pedagogicznym, wychowaniem zdrowotnym młodego pokolenia, sposobami spędzania wolnego czasu, kształceniem kobiet. Ponadto analizy Autorki związane z działalnością Towarzystwa Pedagogicznego wykazały, że miało ono (plany oraz zrealizowane inicjatywy) wpływ na kształtowanie się ruchu zawodowego nauczycieli po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Wartość książki podnoszą źródła dokumentujące działalność Towarzystwa (*Aneksy*) wśród których znajdują się fotografie członków stowarzyszenia, projekty architektoniczne, strony tytułowe dokumentów, zdjęcia wakacyjne i inne. Autorka (s. 430-466) zamieściła w tej części także biogramy zasłużonych działaczy Towarzystwa, co w moim przekonaniu staje się poniekąd znakiem rozpoznawczym Habilitantki, prowadzącej badania w zakresie pamiętnikarstwa i biografistyki pedagogicznej.

Opracowanie z 2023 r. pozbawione jest nadinterpretacji oraz błędów merytorycznych, które obniżałyby jego wartość. Jedyne na s. 204 (przyp. 38) wydaje się, że sporządzony przypis nie odnosi się do fragmentu omawianego tekstu.

Konkluzja

Podsumowując należałoby podkreślić, że analiza całokształtu aktywności naukowej Habilitantki pozwala na stwierdzenie, że jest to dorobek wartościowy stanowiący znaczny wkład w rozwój badań naukowych z zakresu polskiej pedagogiki i historii edukacji.

Dokonania naukowe Habilitantki - jak starano się wykazać w niniejszej recenzji - wskazują na istotną, zintensyfikowaną szczególnie od czasu uzyskania doktoratu, aktywność naukową. Dotyczy to wielu obszarów badawczych, o których była już mowa a także pełnione role: sekretarza (od 2016r. do chwili obecnej) i redaktora tematycznego w czasopiśmie pedagogicznym („Acta Universatis Nicolai Copernici”, XLV/1/2023), zaangażowanie w promotorstwo prac dyplomowych, współpraca z podmiotami pozauczelnianymi (Toruńskie Koło Towarzystwa Edukacji, Zespół Historii Wychowania przy KNP PAN, Towarzystwo Historii Edukacji) na rzecz upowszechniania dorobku nauki, a nade wszystko umiejętność pozyskiwania środków i samodzielne prowadzenie badań naukowych. Wedle wskaźników MNiSW wartość publikacji dr D. Grabowskiej-Pieńkosz wynosi 1109 p. Z danych Google Scholar wynika, że do momentu złożenia wniosku awansowego opracowania Habilitantki były cytowane 28-krotnie. Wskaźnik bibliometryczny (Hirscha) wynosi -3.

Pragnę podkreślić, że w mojej ocenie dokonania dydaktyczne, organizacyjne i naukowe, w tym recenzowana monografia z 2023 r., jak również pozostałe publikacje wskazane do oceny, opierają się na pogłębionej refleksji naukowej i stanowią wymierny wkład do polskiego piśmiennictwa naukowego.

Stwierdzam, że dr Dorota Grabowska-Pieńkosz spełniła wymagania określone w art. 219 ust.1, p. 2 i 3 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U.2023, poz. 742, 1088 z późn. zmianami), popieram wniosek i wnoszę o nadanie Jej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

KATEGORYNE
Kategoria Historii Wychowania
dr hab. Jacek Kulbaka, prof. APS